

en els cercles més refinats, en les famílies més cultes i distingides; les excepcions no sempre han sonat pedants, però sempre hi ha hagut el perill, quan algú ho deia així, de provocar somriures. Al costat d'això *dòs*, però aquest és aplebeiat, propi sobretot de dones d'estament molt modest.¹¹ I això val per a tot el cat. or. i més enllà.

I és que aqueixa reducció ja es documenta des de dates ben reculades: ultra els casos que he indicat en les *VidesR*, etc. tenim *dons* en docs. ross. de 1308, 1323 (RLR VIII, 53; xxxii, 429), 1386 (*InvLC*), *si dons* no ---, 1311 (RLR xxix, 60); *Lleg. Rim. Sev.*, v. 1244; en Cerverí *dons* variant.¹² Devia ser pron. usual a València: «Adons Aníbal tramès son missatge a Scipió», Ant. Canals (*Scipió, NCl.*, 44), o sigui amb el sign. de 'llavors'; «puix no-us vol mal qui'l tot vos dóna, / dau-me la vida, / dau-me-la *dons*, ajau socós, / ànima mia», Timoneda (*Bella, de vós són amorós, BRAE* v, 508, ed. plena d'err., però això deu ser just).

Amb això no dic que no hagi quedat rastre popular de pronunciacions antigues amb *-ns* i fins amb *-n* (sense la *-s*), en alguns parlars xipelles o de comarques occidentals conservadores. En tinc notes, que alhora servirán per mostrar com en aquest mot no es va produir pertot l'obertura de la *ó* tancada en síl·laba inicial (estudiada en *LlucresC*, 189-193): *dõnz alà* --- (en un pagès ben vulgar) Lloberola de Biosca (1964), *dõns* o *dõnkes*, però no *dos* a Borges Blanques (Arqués, *BDLC* vi, 74), *dõns* a Castellans i l'Albagés, però *dõn* als Torms, Juncosa, Pobra de Granadella, La Figuera de F. (1935-6), «s'ha ensopegat *dõns*?» Espot (1959); tanmateix la pronúncia amb *ò* és bastant general en tot el dialecte oriental. En fi, és sabut que a les Illes s'ha creat modernament una forma «singularitzada», *dò*, partint de la pron. *do(n)s* del cat. oriental, presa com un plural, i amb eliminació de la *-s* ajudada per la fonètica sintàctica (*idòs m'agrades* > *idò m'agrades*): *dò* usaven alguns mallorquins més conservadors (Bart. Ferrà, *Comèdies, IdOr.* i, 95); l'aglutinació de la copulativa¹³ deu haver fet que *idò* hagi esdevingut la pronúncia amplament predominant a totes tres illes, sense excloure'n Eivissa: «lo que no volem és estar sense fer res. — *Idò* això és lo que jo voldria — digué En Pere» (JCastelló, en Villangómez, *Lli. d'Eiv.*, 212); Moll, *Gram. Hist.*, § 175.

Cpr.: *Lladons* 'llavors' (aquest no és mai 'dons'): «forsà-m Pilats / --- / que jo prenguéis vós per marit; / *ladons* aguí-n mon cor marrit, / e per aysò planch e sospir», *LlegRimSev.*, v. 24; «*ladons* lo dit senyor rey dix que avia entès mils», Finke (*Acta Ar.* III, 79),⁵⁰ doc. Girona 1299; *ladonchs*, Eiximenis, *DocComp.* (*CoDoACA* XIII, 320.12); *Corbatxo* (*BDLC* XVII, 17); *ladons* (ibid., 15). Més que compost, és encreuament de *adones* amb *llavors*.

També es produí en aragonès arcaic: «Cesaraugustus regnó 55 annos; *ladonc* naxiés N. Señor JhuChr.», *Cròn. Villarense* (*BRAE* VI, 205); i *adonc* ibid. *BRAE* v, 195.

¹ *Adones* 'llavors' en Llull (i molts altres): «com per la creu sia significada la greu passió de Jh.⁶⁰

Ch. --- *adonchs* fort me marvell com pot negun fill de santa sgleya star en alegria» (*Merav.*, Ag., I, 90). — ² Tot i que sigui en una font notable per la seva fidelitat al llenguatge viu a penes podem creure que tingui cap fonament l'ús que veiem de *doncs* per 'llavors' en la *T. del Xè* de MGadea: «nengun escrit que fassa menció dels guants dasta el S. IX, bé que *dõnchs* no són guants sinós mandòples de ferro lo que usaven els cavallers» (II, 88, de nou II, 118). En general *pues* ha eliminat *doncs* en el domini valencià. N'hauríem de descreure fins si en les valls alcoianes haguérem restat algun focus de vida del mot. — ³ «Car hom per ésser cóbou --- lunya de si les vertuts ---, *doncs*, si savi est, lunya-t avarícia de ta ànima», p. 152, també p. 87, etc. — ⁴ El femení es manté sobretot a Cerdanya i comarques pirinenques del centre-N. del Princ. No ha estat estrany en certs tons de llenguatge a comarques més centríques: bastant en Pitarra «segueix la broma, pabana! PEP *Doncas*, és dir que és mort?», Pitarra (*Coses de l'Oncle*, 199); i altres vegades Guimerà el posa en un diàleg dramàtic en *Mar i Cel*: «—Jo el primer vaig matar? --- *Guill.* Jo set i el teu vuit? — *Roc: Donques* / jo no he fet res?» (121, III, 1); «y *doncas*, Corali, que no vas per les aglans? Mira que-s fa tarts», Vayreda (*Puny.* VII, 124). A la rogalia d'Organyà sento molt *donc*, *doncs* i *dòns*, però *dõnques* a Taús el poble més conservador, 1957. «No mengem palla y civada --- — *Donques* de què passen ara?, muller lleyal?», versió del Comte Arnau, recollida a Bellpuig, MilàF (*Romlo.*, 180). — ⁵ I en tota mena d'autors: «*Donques* apart que'l món no sia creat a conèixer e amar Déu», Llull (*Merav.*, O. C. I, 43); «tothom equalment ha a morir, e la hora és incerta; plàcia-t, *donques*, que oges les pregàries de aquells qui no menysprearien los teus manaments, e --- delliu-rans, *donques*, d'aquesta trista ànsia en què som», BMerget (*Valter, NCl.*, 19.25, 20.4); «no par *donques* que tu ages ---», *Corbatxo* (*BDLC* XVII, 11); «no és hora de anar a dinar, e diu — *Donques*, iré-me-n al ort», StVicentF (*Serm.* I, 101.1); «girant, *donques*, la sqcna, volie-m moure ---», *Curial* (*NCl.* II, 178). Sense excloure'n el gir equivalent a *si doncs* no 'passat que, si no és que': «no-n tornarets si *doncas* nostre Senyor no-ns en torna», Reixac (*Questa*, 18.31, *donques*, ib., 27.13 i passim). Particularment freqüent en el NE.: l'*InvLC* en dóna uns deu exs. per uns vint de *doncs* en els docs. ross. del S. XIV. És *doncs* a tort que la nota etimològica d'*AlcM* equipara *donques* amb *donces* i les posa juntes com a «formes secundàries». *Donces* sí que és recentísim i mer vulgarisme: grafia errònia per *dones*, creat damunt *dons*, pronúncia reduïda en lloc de *doncs*. — ⁶ De tota manera cal rebutjar del tot l'afirmació de Wartburg, *FEW* III, 179b6f. que *dunque* i fr. *donque(s)* es deguin a un encreuament o contaminació de UNQUAM 'mai' com a absurda semànticament i gratuïta en tots sentits. — ⁷ Quatre a Roma mateixa, una a la Sabina, una cap a Marsella,